ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Είδος: Εφημερίδα / Ένθετο: **ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ**
Ημερομηνία: Πέμπτη, 30-04-2009
Σελίδα: 7
Μέγεθος: 726 cm ²
Μέση κυκλοφορία: 40890
Επικοινωνία εντύπου: (210) 9296001

Λέξη κλειδί: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ

Τι θέλει η ποίηση από τη ζωή μας;

Απορίες και ερωτήματα γύρω από τον κοσμικό ή τον εσωστρεφή χαρακτήρα μιας φύσει δύσκολης, αλλά και δύστροπης τέχνης

Από τον **Βαγγέλη Χατζηβασιλείου**

Seamus Heany
Η κυβέρνηση της γλώσσας
μτφρ.: Ερωτόκριτος Μωραΐτης
εκδόσεις «Πατάκη», σ. 389, 19 €

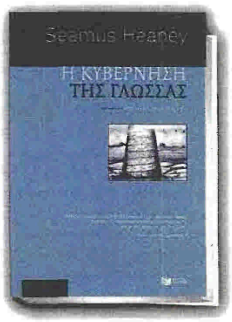

Τι ακριβώς είναι η ποίηση και πώς θα μπορούσαμε να ορίσουμε τη σχέση της με τον κόσμο; Ο ποιητής φτιάχνει τους στίχους και τις εικόνες του ερήμην του περιβάλλοντος στο οποίο έχει γεννηθεί και μεγαλώσει ή προσανατολίζεται, εκών άκων, σε όσα, μεγάλα ή μικρά, επιτάσσει ο κοινωνικός, ο πολιτικός και ο ιστορικός του περίγυρος; Κι ακόμη, η ποίηση αναπαράγει τη γλώσσα της πραγματικότητας (ό,τι κι αν εννοούμε με πραγματικότητα: την καθημερινή ζωή, τα σύμβολα των θεσμών, τα παιχνίδια της εξουσίας) ή είναι σε θέση να επινοήσει μια δική της, αυτοφυή γλώσσα, που υπερβαίνει και ανασχηματίζει τις συλλογικές της παραστάσεις; Τα ερωτήματα έχουν τεθεί άπειρες φορές κατά το παρελθόν και θα τεθούν, προφανώς, άπειρες φορές και μελλοντικά, χωρίς κανένας να ελπίζει πως θα απαντηθούν κάποτε στ' αλήθεια. Οπως, όμως, η φιλοσοφία θέτει από συστάσεώς της ερωτήματα όχι για να βρει λύσεις στα ζητήματα που την απασχολούν, αλλά για να εμβαθύνει στο περιεχόμενο και στις έννοιες των ερωτημάτων της, έτσι και οι ποιητές διατυπώνουν απορίες όχι γιατί πιστεύουν πως θα βρουν μιαν απόκριση στα προβλήματα της πανάρχαιης τέχνης τους, αλλά επειδή ελπίζουν πως θα εκλεπτύνουν τον απορητικό χαρακτήρα του στοχασμού τους.

Κοιτάζω τα δοκίμια που έχουν συγκεντρωθεί στον τόμο του Σέιμους Χίνι «Η κυβέρνηση της γλώσσας» (δοκίμια για το ποιητικό έργο και για την ποιητική προσωπικότητα των Τ. Σ. Ελιοτ, Πάτρικ Κάναβα, Φίλιπ Λάρκιν, Ντέρεκ Γουόλκοτ, Ζμπίγκνιεφ Χέρμπερτ, Μίροσλαβ Χόλουμπ, Οσίπ Μαντελστάμ, Ρόμπερτ Λόουελ και Σίλβια Πλαθ) και σκέφτομαι πως ο νομπελίστας ποιητής έχει μία μοναδική δεξιότητα: να δίνει συγκεκριμένες και καθ' όλα τεκμηριωμένες απαντήσεις στις ερωτήσεις τις οποίες εγείρει συνεχώς γύρω από τις ιδιότητες και τις γλωσσικές δυνατότητες της ποίησης, χωρίς να καταλήγει ποτέ στον στενόχωρο θάλαμο της μίας και μοναδικής αλήθειας, όπως και χωρίς να αποκλείει από τις απαντήσεις του έναν διαφορετικό (δευτερογενή ή παράπλευρο) ορίζοντα. Κι αυτό όχι γιατί ο νους του τείνει να βολευτεί πίσω από την ταμπέλα του σχετικισμού, που τείνει να γίνει καραμέλα στα χείλη όλο και περισσότερων θεωρητικών, αλλά επειδή αποστρέφεται φύσει και θέσει τον δογματισμό και την αναλυτική μονοκαλλιέργεια.

Μια απέραντα ελεύθερη έκφραση: η δύναμη της αυτονομίας

Βασική αρχή του Χίνι σε ό,τι αφορά τον τρόπο με τον οποίο πορεύεται η ποίηση στον ιστορικό της χρόνο είναι πως η τέχνη της διεκδικεί μέσω της μορφής της μια δύναμη η οποία της ανήκει καθ' ολοκληρίαν. Η ποίηση δεν προκύπτει από κάποια ηθική μήτρα και δεν γίνεται να υπακούσει στην αμεσότητα των εξωτερικών ερεθισμάτων της εποχής ή του τόπου της. Η δύναμή της πηγάζει από την αμέριστη εφευρετικότητα και την ένταση της φαντασίας της. Οσο για τη γλώσσα της (τις εικόνες, τις λέξεις και τα φραστικά σκηνικά της), ανήκει στο σύστημα μιας απέραντα ελεύθερης έκφρασης, η οποία οφείλει εκ παραλλήλου να υποτάσσεται σε αυστηρά συμφωνημένους κανόνες – υπό τον απαρέγκλιτο όρο ότι οι κανόνες θα έχουν συμφωνηθεί και θεσπιστεί από την ίδια. Να, λοιπόν, που ο παράξενος τίτλος του βιβλίου του Χίνι αποδεικνύεται δαιμονικά αμφίσημος. Με τον όρο «κυβέρνηση της γλώσσας» ο ποιητής παραχωρεί στην ποίηση ένα απαράγραπτο, διπλό δικαίωμα: το δικαίωμα να κυβερνά (δηλαδή να υπερισχύει) μέσα από τη γλώσσα και συνάμα να κυβερνιέται (δηλαδή να καθορίζεται) μέσα από αυτήν. Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο, οι ποιητές δεν μπορεί παρά να οδηγηθούν στην προάσπιση και στην υπεράσπιση μιας όλως ιδιότυπης αυθαιρεσίας: στέκουν παράμερα από την κοινωνία, όχι από αδιαφορία και φόβο ή φυγοπονία, αλλά εξαιτίας τού ότι δεν έχουν να προσφέρουν στο ακροατήριό τους την οιαδήποτε σταθερή και ασφαλή προοπτική. Σκοπός τους δεν είναι να παρηγορήσουν, να συνδράμουν και να τονώσουν καταρρακωμένες ψυχές και τρομαγμένες συλλογικότητες, αλλά να προκαλέσουν ένα βαθύ ρήγμα σε όλες τις βεβαιότητες, αφυπνίζοντας την προσοχή μας και κινητοποιώντας την καρδιά μας προς την κατεύθυνση μιας ριζικής αναδιευθέτησης – αναδιευθέτηση που συμπεριλαμβάνει τόσο τον εαυτό μας όσο και όλους εκείνους οι οποίοι αντανακλώνται στο εσωτερικό του.

Επιστροφή στην πολιτική και στην κοινωνική ευθύνη

Ακολουθώντας μιαν ανάλογη διαδρομή, ο Χίνι έχει ήδη ρίξει κάποιες γέφυρες προς την άλλη πλευρά, επιβεβαιώνοντας την πεισματική άρνησή του, όπως το έλεγα και προεισαγωγικά, να υποκύψει στον οιονδήποτε δογματισμό. Αν η ποίηση δεν απομακρύνεται εντέλει από τον κόσμο, προκειμένου να υπηρετήσει την παλαιά ρήση «η τέχνη για την τέχνη», και δεν παύει διατηρεί μαζί του μιαν ορισμένη επαφή (μιαν επαφή η οποία επιδρά στη συνείδησή του και μπορεί να τον τοποθετήσει, έστω και εξ αποστάσεως, προ των ευθυνών του), τότε είναι δυνατόν κάποια στιγμή (αρκεί να κρατηθεί πάση θυσία η αυτοτέλεια της γλώσσας της), να επανέλθει στην πραγματικότητα και να μιλήσει για τις πολιτικές της περιπέτειες ή για τα κοινωνικά της δεινά. Αυτό κάνουν οι ποιητές της μονοκρατορίας του κομμουνισμού στην Πολωνία και στη Ρωσία: ο Χέρμπερτ και ο Χόλουμπ με μια κατά μέτωπον επίθεση ή με μια πέρα για πέρα διαβρωτική και διαλυτική αδιαφορία, ο Μαντελστάμ με ένα είδος αγιασμένης παθητικότητας. Αυτό κάνουν, όμως (με μιαν άλλη, ασφαλώς, αγωγή και μέθοδο), και οι δυτικοί ποιητές, όπως ο Γουόλκοτ στην Καραϊβική, που μπολιάζει τα αγγλικά με στοιχεία της τοπικής γλωσσικής ταυτότητας, ή ο Κάναβα στη Βόρεια Ιρλανδία, που απαλλάσσει την τοπικότητα από το αγροτικό-ειδυλλιακό της ρούχο, για να της υποδείξει τον δρόμο προς ένα καθολικό υπέρτερο.
Παρά, πάντως, τις όποιες συγκλίσεις, οι διαφορές που χωρίζουν τους δυτικούς από τους ανατολικούς ποιητές ως προς τα διακυβεύματα τα οποία καλούνται να αντιμετωπίσουν μετά τον τερματισμό του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είναι τεράστιες. Εκεί όπου οι δυτικοί καταφέρνουν να αντιμετωπίσουν τα μεταπολεμικά τραύματα ανανεώνοντας εκ των βάθρων μια καλλιτεχνική παράδοση από την οποία στην ουσία δεν αποσπάστηκαν ποτέ, οι ανατολικοί χρειάζεται να πέσουν κυριολεκτικά στη φωτιά: έχοντας μπροστά τους κάτι πολύ περισσότερο από την πολεμική εμπειρία, και όντας υποχρεωμένοι να επιβιώσουν σε ένα απολύτως εξοντωτικό πολιτικό καθεστώς, πρέπει να ξεκολλήσουν τις σάρκες τους από ό,τι τους συντηρεί και τους περιβάλλει. Και κάτι τέτοιο δεν είναι αυτονόητο για κανέναν, ανατολικό ή δυτικό.

Εχοντας νιώσει στο πετσί του την πολιτική λάβα του βορειοϊρλανδικού ηφαιστείου, αλλά και έχοντας θητεύσει σε έναν ποιητικό λόγο μαθημένο στις εσωτερικές εκρήξεις και τους πολυγενείς γλωσσικούς και εικονοποιητικούς στροβιλισμούς ή αιφνιδιασμούς, ο Χίνι κατορθώνει να συγκεράσει το εσωστρεφές και το κοσμικό πρόσωπο του ποιητή σε μιαν ενιαία και αρραγή ενότητα, στην οποία υπάρχει και εκδηλώνεται ολόκληρος ο οργανισμός του. Ας τον διαβάσουμε ξανά και ξανά – θα έχει κάθε φορά κάτι καινούριο (όλο και πιο φωτεινό ή αποκαλυπτικό) να μας πει. Πολύ καλή η μετάφραση του Ερωτόκριτου Μωραΐτη, που έχει μεταφράσει με ευστοχία και ευαισθησία και τα πολυάριθμα ποιητικά παραθέματα του κειμένου, ενώ τα μάλα έχει φροντίσει και για τις διευκρινιστικές σημειώσεις ή τις φιλολογικές παραπομπές του.

www.clipnews.gr